

השתתפות נשים במלחמה – ביולוגיה ותרבות

מימי קדם מזוהה הלחימה עם גברים. מחקרים בין-תרבותיים מגלים שאלימות קשה היא ההבדל המובהק ביותר בין המינים. האם זו תוצאה של חינוך ושל מקובלות חברתיות, או שמא גברים מטבעם מותאמים יותר מנשים ללחימה? שאלה זאת רלוונטית ביותר לימינו, והיא נמצאת במוקד של דיון ציבורי נוקב במערב ובישראל בהקשר לשוויון הנשים בחברה המודרנית

פרופסור עזר גת

דומה. יתר על כן, במשקל השרירים והשלד יתרונם של הגברים גדול אף יותר. יחסית למשקל גופם, גברים הם יותר שריריים וגרמיים, כשההבדל העיקרי במסת השרירים והעצמות מתמקד בזרועות, בחזה ובכתפיים. בגופם של גברים יש רק 15% שומן, לעומת 27% אצל נשים.

תוצאות של תחרויות אתלטיקה וכל המבחנים שנערכו מראים כי היתרון הפיזי הגדול ביותר של גברים הוא בכוח. הם פחות גמישים מנשים, רק בכ-10% יותר מהירים, והיכולת האירובית שלהם גדולה משל נשים ביחס של 4:3, אולם כוחם כפול משל נשים (פרט לרגליים, שם היחס שוב הוא 4:3 לטובת הגברים).¹ מאחר שלכל אורך ההיסטוריה האנושית לחימה הייתה מבחן של כוח, הרי שלהבדל זה בין המינים היה משקל מכריע.

אבל אנטומיה אינה הכול. כפי שכבר ציינתי, הנתונים לעיל הם ממוצעים. הם משקפים התפלגות רחבה בתוך כל אחד מן המינים, וברור שבין התפלגויות הנתונים של שני המינים יש חפיפה מסוימת. אחדות מהנשים חזקות כמו חלק מהגברים ואף יותר מהם. יש עם זאת הבדל נוסף בין המינים שדורש בחינה: האם גברים מטבעם תוקפניים יותר מנשים, נוטים יותר לאלימות, ובמיוחד לאלימות קשה? האם יש הבדלים נפשיים, ולא רק גופניים, בין גברים לנשים? זהו נושא טעון מאוד בדיון העכשווי. פמיניסטיות ופמיניסטים בשנות ה-60 וה-70 נטו לטעון שפרט להבדלים הברורים באברי

מימי קדם מזוהה הלחימה עם גברים. כפי שנראה, מגלים מחקרים בין-תרבותיים שאלימות קשה היא ההבדל המובהק ביותר בין המינים. האם זו תוצאה של חינוך ושל מקובלות חברתיות, או שמא גברים מטבעם מותאמים יותר מנשים ללחימה? שאלה זאת רלוונטית ביותר לימינו, והיא נמצאת במוקד של דיון ציבורי נוקב במערב ובישראל בהקשר לשוויון הנשים בחברה המודרנית: האם נשים יכולות, והאם הן צריכות לשרת בתפקידי לחימה? המאמר מנסה להבהיר את טיבם של קשרי הגומלין בין הטבע לתרבות, הכרוכים בשאלה זאת,

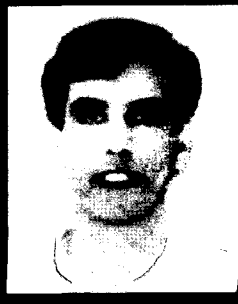
שההכרה במורכבותם ואפילו בקיומם נעדרת בדרך כלל מן הדיון. הבהרה זאת עשויה לקדם הערכה ריאליסטית ושקולה של האפשרויות ושל מגמות עתידיות.

ההבדל הברור הראשון,
שלרוב אינו שנוי במחלוקת,
בין גברים לנשים, הוא בכוח
הפיזי. גברים חזקים במידה
משמעותית מנשים –
בממוצע, כמובן

הבדלים פיזיים ונפשיים בין המינים

ההבדל הברור הראשון, שלרוב אינו שנוי במחלוקת, בין גברים לנשים, הוא בכוח הפיזי. גברים חזקים במידה משמעותית מנשים – בממוצע, כמובן, כמו כל שאר הנתונים במאמר. ראשית, גברים הם בעלי ממדים גדולים יותר. הם גבוהים מנשים בערך ב-9%, ומשקלם גדול יותר בשיעור

ראש החוג
למדעי המדינה
באוניברסיטת תל-אביב

הקרבת המיתולוגי בין הרקולס למליניפה, מפקדת האמזונות

תכונות נשיות מול תכונות גבריות. רבות מהן אף הגיעו למסקנה שנשיות גבריות ייחודיות, כגון תחרותיות יתר, קרירות רגשית, תקשורת לקויה ותוקפנות, הן שאחראיות למרבית תחלואי העולם, לרבות המלחמה.³

ממצאי מחקרים

העמדות הפמיניסטיות האלה יכולות למצוא סימוכין מסוימים במחקר המדעי של הביולוגיה האנושית, שבעבר נתפסה משום מה כלא רלוונטית לדיון. המגמה השלטת במחקר המדעי העכשווי מדגישה את חשיבותם של הבדלים נפשיים ולא רק גופניים בין המינים. מחקרים קוגניטיביים גילו שבממוצע יש לגברים יתרון בהתמצאות במרחב, שיכול אולי להסביר את היתרון העקבי והמתועד שלהם במתימטיקה גבוהה. נשים, לעומת זאת, השיגו תוצאות טובות יותר בתשומת לב מרחבית לפרטים ובזיכרון מרחבי, בכישורים מילוליים ובשיפוט של מצבי רוח של אחרים ושל מצבים אנושיים מורכבים – אותה "אינטואיציה נשית" מפורסמת.

במשך תקופה ארוכה יוחסו ההבדלים האלה בלעדית לחינוך ולציפיות חברתיות, אולם נראה כי השינויים הגדולים

הרבייה, אין הבדלים של ממש בין גברים לנשים. הם ייחסו את כל שאר ההבדלים לחינוך ולמקובלות חברתיות.² אולם עם הזמן, ככל שיותר נשים חדרו ל"עולם הגברים" בשוק העבודה ובכל שאר תחומי החיים החברתיים, החלה להתגבש במחשבה הפמיניסטית עמדה שונה. פמיניסטיות החלו לטעון ש"עולם הגברים", כשמו כן הוא, כלומר הוא עולם שמותאם לצרכים, למטרות ולנורמות גבריים. הן חשו ששוויון בנגישות לתחומים שנשלטו מסורתית בידי הגברים אין בו די, כשלעצמו, מבחינת הנשים. היחס למין הוא אחת הדוגמאות המעניינות ביותר לכך. אחד ההישגים הגדולים ביותר של המהפכה המינית של שנות ה-60 היה הזכות שנשים במערב קנו לעצמן לחופש מיני דומה לזה שגברים תמיד זכו לו. עם זאת, נשים גילו עד מהרה שהן אינן מעוניינות לנצל את החופש הזה בדיוק באותו אופן כמו הגברים, אלא באופן שיענה על צרכים ועל רגישויות נשיים. וכך הפמיניזם בתקופה מאוחרת יותר המשיך אומנם לדרוש שוויון הזדמנויות לנשים, אבל פירש את השוויון הזה כחופש לנהוג ביתר הרמוניה עם צרכים ועם מטרות הייחודיים לנשים, ואם צריך, אף תבע לשנות את העולם לשם כך. פמיניסטיות, ולא רק גברים שוביניסטים, החלו לדבר על

שהתחוללו ביחס החברתי לשוויון האישה לא שינו אותם במידה רבה. ואכן, חקר המוח, אחד המדעים ה"קשיחים" ביותר, גילה גם הוא הבדלים משמעותיים בין המינים. מחקרים קוגניטיביים, שלוו בסריקת מוח, גילו שנשים וגברים משתמשים בחלקים שונים של המוח בהתמודדות עם משימות קוגניטיביות שונות. יתר על כן, לעומת מוח הגבר, שהאונות השמאלית והימנית שלו מתמחות במידה רבה במשימות שונות, במוח האישה שתיהן פועלות יותר בשיתוף, והקורפוס קולוסום (corpus callosum) שמחבר ביניהן גדול יותר. לא רק הגוף של נשים ושל גברים בנוי איפוא בצורה שונה, אלא גם המוח, ולכן גם הנפש.

האדריכלים של המבנים השונים האלה הם הגנים, והמוציאים לפועל שלהם הם הורמוני המין, ובמיוחד ההורמון הגברי המפורסם, טסטוסטרון. מדענים גילו שנוכחותו מתחילה לעצב את הגבר כשונה מהאישה מן התחלה, מראשית התפתחותו של העובר ברחם (מבחינה ביולוגית, הצורה המקורית של העובר היא נקבית). עם הלידה ההבדלים בין זהויות זכריות ונקביות כבר מעוצבים למדי, והבדלים התנהגותיים בין המינים מתגלים בשלב מוקדם מאוד, לפני שהתנהיג חברתית יכולה למלא תפקיד מכריע. בפישוט מה, תינוקות בנות מתעניינות יותר באנשים, ואילו תינוקות בנים מתעניינים יותר בחפצים. מאוחר יותר, למרות השינויים העצומים שחלו בדור האחרון בדפוסי החינוך ולמרות מאמציהם של הורים חדורי מודעות שוויונית, מפגינים בנות ובנים

הבדלים בהעדפות המשחק שלהם: בנים נוטים הרבה יותר לעצועים ולמשחקים תחרותיים, פיזיים ותוקפניים. גם נקבות מייצרות טסטוסטרון, אולם במידה פחותה מאוד בהשוואה לזכרים. מוכרות גם סטיות מרמות הטסטוסטרון הרגילות כתוצאה מסיבות טבעיות או בעקבות השפעות כימיות, כגון עקב טיפול תרופתי. התגלה שקיים מתאם גבוה בין דפוס התנהגות "נערי" של בנות ("tomboy") לבין רמות גבוהות מהמוצע של טסטוסטרון. לעומת זאת, רמות נמוכות של טסטוסטרון בזכרים גורמות להם להתנהגות לא אסרטיבית, "נשית", בעוד שרמות שיא של טסטוסטרון אצל בנים בתקופת ההתבגרות שלהם גורמות לתוקפנות יתר.⁴ תובנות מסורתיות, מיושנות לכאורה, על ההבדלים בין המינים, כמו אלה הבאות לידי ביטוי במושגי היין והיאנג הסיניים, התגלו כלא רחוקות כל כך מן האמת.

אלימות גברית ונשית

אלימות קשה היא ההבדל הבין-מיני המובהק ביותר החוצה תרבויות שונות. לדוגמה, בקרב שבט קונג הבושמני במדבר קלהרי בוצעו בידי גברים כל 22 ההריגות שאירעו בשנים

1963-1969. גם כל 34 המקרים של תקיפה חמורה בוצעו בידי גברים.⁵ בארצות-הברית 83% מהרוצחים הם גברים, ושיעור הגברים דומה בקרב מבצעי התקיפות החמורות. 93% מהנוהגים בשכרות הם גברים, וזהו פחות או יותר גם שיעור הגברים בקרב מבצעייהם של מעשי שוד מזוין. אף ששיעורי הרצח שונים במידה ניכרת באזורים שונים בעולם, הרי התפלגות הרוצחים בין גברים לנשים נשארת דומה. יתר על כן, ההבדל בפועל חד אף יותר, מכיוון שחלק גדול מהאלימות הנשית וממקרי הרצח בידי נשים מבוצע בתגובה לאלימות גברית או תחת הנהגה גברית.⁶

כפי שסקר נרחב מגלה: "סטטיסטיקות של פשיעה משורה של מדינות – אוסטרליה, ונצואלה, ברזיל, קנדה, דנמרק, אנגליה, ויילס, גרמניה, איסלנד, הודו, קניה, מקסיקו, ניגריה, סקוטלנד, אוגנדה, תריסר מדינות בארה"ב, זאיר וכן מאנגליה במאות ה-13 וה-14 ומאמריקה במאה ה-19, מקהילות ציידים-לקטים ומחברות שבטיות או ימי-בינימיות ועד למדינת הלאום המודרנית – ככולן מתגלה אותו דפוס יסודי: בכל החברות האלה, פרט ליוצאת דופן אחת, ההסתברות שרצח של בן אותו מין בוצע בידי גבר ולא בידי אישה נעה בין 90% ל-100%".⁷

גם נשים, כמובן, יכולות להיות תוקפניות, אולם התוקפנות שלהן מתועלת הרבה פחות משל הגברים לאלימות פיזית, ועוד פחות מכך לאלימות פיזית קשה. בדרך כלל מפעילות נשים אלימות קשה בשני מקרים: כהגנה נואשת מפני איום חמור עליהן ועל ילדיהן, או נגד "האישה האחרת" ביריבות על גבר. יתר על כן, בהשוואה לתוקפנות האלימה של גברים, התוקפנות של נשים נוטה להיות לא פיזית, עקיפה ואנונימית.⁸

הרקע האבולוציוני

מהו המקור להבדל החד הזה בין המינים? שוב, ההסבר הביולוגי ברור, והוא נוסח לראשונה על ידי דרווין.⁹ הן הגוף והן הנפש של גברים ושל נשים היו נתונים ללחצים אבולוציוניים שונים במידה ניכרת במשך מיליוני השנים של ההתפתחות האנושית. הלחצים האלה היו שונים במיוחד בתפקודים שקשורים להתמחות מינית ולתפקידים ברבייה. כפי שציינו חוקרים, דווקא משום שאצל בני-אדם שני ההורים משקיעים בגידול הצאצאים, גם ההתמחות המינית או חלוקת העבודה בין המינים נהייתה אפשרית יותר מאשר אצל בעלי-חיים אחרים. במונחים אבולוציוניים, נשים התמחו בגידול הילדים ובחיפוש מזון קרוב לבית, ואילו גברים התמחו בצייד במרחקים ובמאבק להשיג נשים ולהגן עליהן ועל הילדים המשותפים – התמחות שדרשה, בין השאר, כוח

**בדרך כלל מפעילות נשים
אלימות קשה בשני מקרים:
כהגנה נואשת מפני איום
חמור עליהן ועל ילדיהן, או
נגד "האישה האחרת"
ביריבות על גבר**

מטילדה, הרוזנת של טוסקנה, רוכבת כשהיא מלווה על-ידי לוחמים שלה. ציור של אנגוס מקבריייד

שחזקו אלה את אלה – הפכו את הגברים לבעלי נטייה חזקה הרבה יותר להילחם. מעניין לציין כי גם היום מגלים סקרים שנעשים במערב באופן עקבי תמיכה גברית גבוהה יותר מאשר התמיכה הנשית במדיניות שכוללת שימוש בכוח צבאי.¹⁰

לוחמה פרימיטיבית

אולם האם השפעות סביבתיות, ובמיוחד חינוך ונורמות חברתיות, אינן משפיעות כלל? האין הגנים פועלים תמיד באינטראקציה עם התרבות? מובן מאליו שהשפעות סביבתיות הן חשובות ביותר ואחריות למגוון רחב של נורמות תרבותיות. עם זאת, בניגוד לטענות הרווחות בלימודי המגדר, נורמות תרבותיות אינן גמישות לחלוטין ואינן יחסיות לגמרי. ככלל, נורמות תרבותיות משתנות על פני

ותוקפנות.

לא זו בלבד שגברים התחרו ביניהם על נשים בתוך הקבוצה ומחוצה לה, לעיתים קרובות באלימות; במקרה של איום על הילדים, האב, אף שהיה בעל תפקיד מכריע כמפרנס, לא היה חיוני לילדים כמו האם. גם מסיבה זאת היוו הגברים את קו ההגנה העיקרי של הקבוצה, בעוד שהנשים גוננו על הילדים כמיטב יכולתן. יתר על כן, לאורך מיליוני השנים של התקופה הפליאוליתית, לפני החקלאות ומוסד העבדות, לא היה לאויב כל שימוש בגברים. הברירות שעמדו בפניהם היו לברוח או להילחם עד הסוף. בניגוד לכך, הנשים היו כשלעצמן משאב מבוקש. סיכוייהן לשרוד התקפה – אם ייכנעו וישתפו פעולה – היו טובים יותר מאשר סיכוייהם של הגברים. הן היכולות והן האסטרטגיות האבולוציוניות של גברים ושל נשים – יכולות ואסטרטגיות שהיו ביניהן, כמובן, יחסי גומלין

חברות היסטוריות ומודרניות

הציוויליזציה יצרה תנאים ויחסים חדשים, "מלאכותיים", ואיפשרה תמורה מקיפה בדרך החיים האנושית. ובכל זאת, לכל אורך ההיסטוריה השתתפות נשים במלחמה כמעט לא השתנתה מהדפוסים המתוארים לעיל, שעוצבו אבולוציונית על-ידי גורמים פיזיים, נפשיים וחברתיים. חוץ מאשר ההגנה הנואשת על הבית, השתתפות נשים במלחמה הייתה מוגבלת לשירותי עזר לגברים הלוחמים בשירות שהלכו בעקבות המחנה. נשים הודרו, כמובן, מפעילויות וממקצועות רבים לאורך ההיסטוריה. ובכל זאת, ההיעדרות שלהן משורות הלוחמים הייתה גדולה יותר מאשר היעדרותן מכל עיסוק אחר.

אולם מה לגבי חברות מודרניות, מתועשות, ובעיקר לגבי חברות תעשייתיות מתקדמות? אלה עברו שינויים עצומים, חסרי תקדים, ששינו, בין השאר, את מקום הנשים בחברה. כיצד משפיעים השינויים האלה, וכיצד הם יכולים להשפיע בעתיד על השתתפות נשים בכוחות הלוחמים בתפקידים קרביים? סיכומו של דבר הוא שהשינויים האלה אכן משפיעים, אף שהרבה פחות ממה שניתן לחשוב. מהבחינה הגופנית, הלחימה באמצעות רובים וחומרי-נפץ הביאה כשלעצמה לשינוי. לדוגמה, בדהומי שבמערב אפריקה כלל צבא המלך במאות ה-18 וה-19 יחידת עילית של נשים שומרות ראש, שצמחה במספרה מכמה מאות לכמה אלפים. הנשים, חמושות ברובים וכן בקשתות

ובחצים, בסכינים ובאלות, נודעו כלוחמות נועזות.¹⁵ מסוף המאה ה-19 החלו נשים להשתתף באופן פעיל בכוחות גרילה ובארגונים מהפכניים, ששילבו אידיאולוגיות רדיקליות עם מבנים חברתיים לא פורמליים. מוכרת היטב השתתפותן של נשים בתפקידים קרביים בצבאות הסובייטי והיגוסלבי במלחמת העולם השנייה ובצד הקומוניסטי במלחמת וייטנאם. עם זאת, גם במקרים מצוטטים למכביר אלה, שבכולם שלטה אידיאולוגיה חברתית רדיקלית, המולדת הייתה נתונה לפלישה, נשים היו נתונות לסכנה חמורה בכל מקרה, ושרר מחסור בכוח אדם – גם בהם היו תפקידי הנשים בלחימה מוגבלים. רוב הנשים מילאו מקומות של גברים במפעלים ובשדות או ביצעו תפקידי עזר בכוחות המזוינים. רק 8%-12% מהכוחות הלוחמים ממש היו נשים – לא רחוק משיעורן המוערך בצבא דהומי הנוודע ובאותן קומץ חברות שבטיות, שאיפשרו לנשים להשתתף בלחימה, לרבות ה"אמזונות" הסקיתיות והסרמאטיות. יתר על כן, ברוסיה הסובייטית, ביוגוסלביה, בווייטנאם ובמדינות מהפכניות אחרות הודרו הנשים מתפקידי הלחימה מייד לאחר שהסתיימה המלחמה.¹⁶ כך, למשל, מאמר על

טווח שמוגדר על-ידי נטיותינו המולדות. (מיותר לומר שזהו נושא מורכב ביותר, והמורכבות שלו רק גדלה עם האפשרויות, האינטראקציות והמתחים שיוצרת ההתפתחות החברתית והתרבותית המואצת). אחרי הכול, נותרת בעינה העובדה שבקרב הצעירים-לקטים, שמייצגים את דרך החיים האנושית במשך 99.5% מההיסטוריה האבולוציונית של האנושות, ההשתתפות של נשים במלחמה הייתה שולית לחלוטין. בחברות צעירים-לקטים לחימה הייתה מוגבלת לגברים בלבד והייתה ההבדל הבולט ביותר בין המינים – אפילו יותר מאשר ציד, שבכמה חברות הייתה לנשים השתתפות שולית בו.¹¹

אכן, בקרב צעירים-לקטים חזקו נורמות חברתיות נטיות מולדות. גם אם כמה נשים היו מסוגלות מבחינה נפשית ופיזית להצטרף לקבוצת הלוחמים, האפשרות הזאת התממשה לעיתים נדירות ביותר. "תרבות המלחמה" ו"אחוות הלוחמים" טופחו באורח מובהק בין הגברים ובהעדר נוכחות נשית.¹² (ושוב, מעניין

לציין שמחקרים מודרניים, לעיתים קרובות בעלי מוטיבציה פמיניסטית, מגלים את התוצאות הבאות: קבוצות גברים נבדלות בעמדות הכלליות שלהן – לרבות ביחס לאלימות – מקבוצות נשים; קבוצות מעורבות שונות בעמדותיהן משתיהן, אף שנשמרת בהן דומיננטיות גברית).¹³

אין פירוש הדבר שלנשים לא היה כל תפקיד בלחימה. ברוב המקרים העניינים שעליהם לחמו הגברים היו

חשובים מאוד גם לנשים, ובכל מקרה – היו חשובים להן הגברים עצמם. וכך, בלוחמה הפרימיטיבית ליוו נשים לעיתים קרובות את הגברים לשדה הקרב ופעלו בו כמעודדות או הגישו שירותי עזר, כגון איסוף ואספקה מחדש של החיצים שנורו ושל החניתות שנזרקו.

כאמור, רק במקרים נדירים מאוד הן השתתפו באורח פעיל בלחימה, בעיקר על-ידי ירי חיצים. ואם הסכנה הגיעה למעגל הפנימי של הנשים והילדים, הן התגייסו באורח נואש לסייע בהגנה.

אכן, הופעת החץ והקשת הגבירה את היכולת הנשית להשתתף בלחימה. האמזונות המפורסמות היו, כמובן, מיתוס, אף שכמו מיתוסים רבים, גם זה לא היה חסר בסיס כלשהו במציאות. הקשתים הרכובים הסקיתים והסרמאטים מערבות אוקראינה תוארו על-ידי המחברים היוונים הקלאסיים כ"שכנים" של האמזונות. כמה מקברי הלוחמים שנחפרו באיזור היו של נשים, שנקברו עם ציוד לחימה מלא. בתל מלכותי סקיתי ארבעה מ-50 קברי הלוחמים היו של נשים. באיזור המזוהה כסרמאטי 20% מקברי הלוחמים שנחפרו היו של נשים.¹⁴

מסוף המאה ה-19 החלו נשים להשתתף באופן פעיל בכוחות גרילה ובארגונים מהפכניים, ששילבו אידיאולוגיות רדיקליות עם מבנים חברתיים לא פורמליים

השתתפות נשים במי הפכה הסנדיניסטית בניקרגואה, שזכה לכותרת המצלצלת "אין דרך חזרה", מסתיים דווקא בגילוי העובדתי מעורר המחשבה, שלאחר שהסתיימה המהפכה, הנשים אכן חזרו לאחור - לפחות מבחינת הצבא.¹⁷

שדה הקרב העכשווי

מהי הסיבה למצב דברים זה, ומהי הסבירות שהוא ייש-

אר בעינו בחברות תעשייתיות מתקדמות? אחרי הכול, שדה הקרב המכני והאלקטרוני המודרני יצר משימות רבות שדורשות רק כוח פיזי מועט, אם בכלל. הלחימה נעשית בכוח האש, ותנועת הכוחות היא מכנית בחלקה הגדול. נשים רבות, כמו גברים רבים, יכולות לנהוג או לירות בטנק ובאותה המידה לפקד עליו או על גדוד או על גיס של טנקים. אחדות מהנשים חזקות דיין לשרת ביחידות רגלים רגילות, שעדיין מסתמכות במידה רבה על כוח פיזי. עם זאת, חוץ מאשר בסרט הוליוודי כמו "ג'י איי ג'יין", אין להניח שנשים תהיינה חזקות דיין כדי לשרת ביחידות עילית רגליות - לא יותר משתוכלנה להתחרות בהצלחה בליגת כדורגל רצינית לגברים, שלא לדבר על תחרויות אגרוף או הרמת משקולות של גברים. נשים הטיסו מטוסי קרב בחיל האוויר הסובייטי במלחמת העולם השנייה. אולם עדיין אין תשובה ברורה לשאלה כמה מהן תוכלנה להתחרות בהצלחה על אותם תפקידים בחילות האוויר התחרותיים הרבה יותר של צבאות מתקדמים מודרניים, כולל צה"ל. בכל מקרה, גם בהתעלם מתפקידים אלה יש פעילויות לחימה רבות שנשים יכולות לבצע.

גם ההבדל המנטלי בין המינים ביחס לחימה הצטמצם, אך לא נסגר. מאחר שחלק ניכר מהלחימה היום נעשה מרחוק ובמגע פיזי מועט, הלחימה עצמה כרוכה בהרבה פחות תוקפנות ואלימות. הלחימה עדיין אינה "מלחמת כפתורים", אולם יותר מאשר אי פעם היא נושאת אופי של עיסוק הדורש מקצועיות קרת מזג ומשמעת ארגונית יותר מאשר נטייה תוקפנית. אין ספק שנשים רבות יוכלו, אם ירצו, להתמודד בהצלחה עם האתגר המנטלי של הלחימה. אך נשאלת השאלה: האם הן ירצו? הסימנים מראים שמספרן של אלה שירצו קטן בהרבה ממספר הגברים שירצו בכך. גם

לוחמים ולוחמות בצבא ארה"ב

כאשר ההיבט הפיזי של הלחימה נעשה פחות בעייתי, הרבה פחות נשים מגברים נוטות לפעילות לחימה ולקריירה קרבית.

הסיבות להבדל הזה במוטיווציה נמצאות שוב בנטיות יסודיות תלויות זמין. במוצע, גברים נמשכים יותר לסוג כזה של פעילות תחרותית, גבוהת סיכון, אלימה, הכרוכה בהפעלת מכונות. כשם שפיתוחם של

אמצעי מניעה יעילים השפיע רבות על הגישה של נשים למין, אך לא מחק את ההבדלים בין לבין הגברים בהתנהגות המינית, כך שינויים מרחיקי לכת בדפוסי המשפחה והחברה לא מחקו את ההבדלים בהעדפות העיסוק של גברים ושל נשים.

מעמסת גידול הילדים, שהוטלה לכל אורך ההיסטוריה על נשים, הייתה אחד הגורמים שמנע את השתלבותן בלחימה. ואכן, יחידת הלוחמות המפורסמת של דהומיי התאפשרה משום שחברותיה, שמבחינה רשמית היו נשואות למלך, נידונו לחיי פרישות, שכל הפרה שלהם גררה אחריה עונש מוות. נראה שיחידת הלוחמות צמחה מתוך משמר ההרמון, שאליו לא הורשה שום גבר להיכנס. יתר על כן, ייתכן שאותן נשים עברו בילדותן את הכריתה המכונה "מילת נשים"¹⁸. אף שבעולם המפותח של היום נשים יולדות שני ילדים במוצע, ואף שמלאכות הבית קלות בהרבה מבעבר ומחולקות באופן שווה יותר בין שני המינים, הרי חלקה של האישה בגידול הילדים הוא עדיין גדול יותר במוצע. (למרות דוקטרינת השוויון, החוק מכיר בכך, ובמקרה של גירושין מפקיד בדרך כלל את החזקה על הילדים בידי האישה).

נשים נרתעות יותר מגברים מקריירה בעלת סיכון גבוה, שכרוכה בפרידות ממושכות מהבעל ומהילדים. ההעדפה הנשית הזאת יוחסה בעשורים האחרונים לחוסר שוויון חברתי מתמשך, אולם אף שחוסר השוויון הזה היה חריף ועדיין מתקיים, נראה כי התעלמו בקלות רבה מדי מהיסוד המולד שבו. גם אם יושג השוויון המלא ביותר בגישה לשוקי העבודה והחינוך, ייוותר הבדל תלוי-זמין ממוצע בנטיות של גברים ושל נשים בכמה תחומים חשובים. אפילו בסקנדינביה, שבה כמעט 80% מהנשים המשתייכות לכוח העבודה, פחות מ-10% מהנשים עובדות במקצועות שבהם ההתפלגות בין

המינים היא שוויונית, פחות או יותר. מחצית מכלל הנשים העובדות עושות זאת במקצועות שבהם נשים מהוות 90% מכלל המועסקים.¹⁹ קריירה קרבית היא עיסוק שבו ההבדל בין המינים חד במיוחד.

הולנד היא דוגמא מאלפת, בהיותה המדינה עם החקיקה והמדיניות השוויוניות ביותר בעולם המפותח. מאז סוף שנות ה-70 ננקטת בהולנד גישה שוויונית כלפי נשים ביחס לכל התפקידים הצבאיים, והרשויות פועלות באינטנסיביות לעודד נשים לנצל את חופש ההזדמנויות הזה. למרות זאת – כפי שכתבו בפליאה ובדאגה המחברות הפמיניסטיות של מחקר בנושא – “נראה כי העניין של נשים בצבא פחת ולא גבר... הדרישות הגופניות המשיכו להוות בעיה, וכך גם הקבלה של נשים על-ידי עמיתיהן הגברים... דרישות התפקיד לתפקידים בחיל הרגלים, בשריון, בתותחנים ובחיל ההנדסה גבוהות מדי לרוב הנשים”. התגייסות נשים לצבא, במיוחד לתפקידים קרביים, נותרה בשיעורים נמוכים. גם בנורווגיה, מדינה נוספת בעלת חקיקה ומדיניות שוויוניות ביותר, התמונה דומה מאוד – בין השאר בגלל חוסר העניין של נשים בצבא.²⁰

שיקולים ומגמות עתידיות

ומה בנוגע לאותן נשים, שדווקא מעוניינות בתפקיד קרבי ובקריירה קרבית? גם אם מקצועות רבים בשוק העבודה האזרחי אינם מתפלגים באופן שווה בין המינים, מבטיחות מדינות מפותחות שוויון נגישות לכל תפקיד – על בסיס יכולות – לבני שני המינים. האם יש טיעונים שיכולים להצדיק מעמד שונה מהבחינה הזאת למקצוע הלחימה? בעיית הסידורים המשפחתיים המורכבים יותר במקרה של נשים כבר הוזכרה. אפשר אולי להפחית את משקלה על-ידי שילוב של פשרות מצד הנשים ומצד הצבא. גם החשש משבי הוא שיקול חשוב. הבדלי המגדר חושפים את הנשים – הרבה יותר מאשר את הגברים – להתעללות מינית, במיוחד כאשר הן נמצאות מחוץ לטווח הגנתם של החוק ושל החברה. אולם גם זהו סיכון שחברה יכולה להחליט להשאירו לבחירתה של כל אישה.

לבסוף, האם שהייה המבודדת של נשים ושל גברים לתקופות ממושכות בקבוצות לוחמים אינטימיות לא תיצור דינמיקות של משיכה מינית, שיגרעו מהיעילות הקרבית שלהן? האין “אחוות הגברים” המפורסמת בקבוצת הלוחמים תלויה בהעדר נשים? האין “תרבות המלחמה” עצמה – אותן איכויות מסורתיות של לוחמנות גברית – מטופחת בצורה הטובה ביותר בעולם גברי בלעדי? ואכן בנקודה הזאת נוצרת ברית מוזרה, לכאורה, בין חלק מהפמיניסטיות לבין הספקנים מבין הגברים, כשהפמיניסטיות טוענות כי הניסיון מוכיח שהשתלבות ביחידות קרביות מאלצת נשים לנטוש את טבען האמיתי ולאמץ דפוסי חשיבה והתנהגות גבריים. אין לנו די ניסיון המאפשר לשפוט באיזו מידה הדינמיקות

שנוצרות ביחידות לוחמות מודרניות מעורבות ישפיעו על היעילות הקרבית שלהן. בעיקרון ייתכנו גם יחידות לוחמות נפרדות לגברים ולנשים. לסיכום, נראה שהרטוריקה החרפה והעמדות המקוטבות, שמאפיינות את הדיון הציבורי בנושא הזה מטשטשות מציאות מורכבת יותר. אפשר לנבא שהצבאות (וצה”ל בכללם) יתקשו להתנגד לכוחות החברתיים שפתחו את שוק העבודה לנשים. נשים ישולבו במספרים הולכים וגדלים בכוחות המזוינים, בוודאי בתפקידי עזר וסיוע לכוחות הלוחמים, אך גם בתפקידים קרביים. יחד עם זאת, ציפיות שבאות לידי ביטוי בכותרות ספרים כגון “נשים בצבא: מהפכה שלא הושלמה” (1982) של ג'ין הולם נראות בלתי מבוססות. השתלבות נשים בכוחות הלוחמים תישאר, כנראה, שולית.²¹ הגורמים הגופניים, הנפשיים והחברתיים מעוצבי האבולוציה, שעשו את הלחימה לפעילות המקוטבת ביותר בין המינים, אינם עומדים להיעלם.

הערות

1. מחקרים בנושא הזה מסומנים בספרים: Mary Anne Baker (ed.), **Sex Differences in Human Performance**, Chichester, Wiley, 1987, esp. 109-110, 117, 127, 136-137, 180; also Donald Symons, **The Evolution of Human Sexuality**, New York, Oxford UP, 1979, 142; Marvin Harris, **Our Kind**, New York, Harper, 1990, 277-281 במחקר הפסיכולוגי ניכרת הגישה הזאת בספר:
2. Sleanor Maccoby (ed.), **The Development of Sex Differences**, Stanford, Stanford UP, 1966
3. תמיכה בעמדה הזאת ביחס למלחמה מנקודת מבט סוציוביולוגית מוצעת בספר:
Richard Wrangham and Dale Peterson, **Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence**, London, Bloomsbury, 1997
לעבודות ברוח זו ראו עמוד 284 בספר, הערה 53 וכן:
Berenice Carroll and Barbara W. Hall, “Feminist Perspectives on Women and the Use of Force”, in R. Howes and M. Stevenson (eds.), **Women and the Use of Military Force**, Boulder and London, Lynne Rienner, 1993; Annette Fuentes, “Women Warriors? Equality, Yes — Militarism, No”, reprinted in E. A. Blacksmith (ed.), **Women in the Military**, New York, Wilson, 1992, 34-40; Helen Vozenilek, “Women Should not Support America’s Military Goals”, and Mary Hunt, “Medals on Our Blouses?” both reprinted in C. Wekesser and M. Polesetsky (eds.) **Women in the Military**, San Diego, Greenhaven Press, 1991, 50-52, and 96-100 respectively; also the works cited in Wendy Chapkins, “Sexuality and Militarism”, in Eva Isaksson (ed.), **Women and the Military Service**, New York, St. Martin’s Press, 1988, 106; and in Barbara Ehrenreich, **Blood Rites: Origins and History of the Passions of War**, New York, Metropolitan, 1997, 125-31
4. לסיכומי מחקרים בעניין הזה ראו:
R. M. Rose et. al., “Androgens and Aggression: A Review of Recent Findings in Primates”, in Ralph Holloway (ed.), **Primate Aggression, Territoriality, and Xenophobia**, New York: Academic Press, 1974, 276-304; E. E. Maccoby and C. N. Jacklin, **The Psychology of Sex Differences**, Palo Alto, Ca., Stanford UP, 1974; Luigi Valzelli, **Psychobiology of Aggression and Violence**, New York: Raven Press, 1981, 116-121; Anne Moir and David Jessel, **Brain Sex: The Real Difference Between Men and Women**, New York, Lyle Stuart, 1991; M.

תרגיל בתנאי אב"ך של לוחמות בצה"ל

Walter Goldschmidt, "Inducement to Military Participation in Tribal Societies", in R. Rubinstein and M. Foster (eds.), **The Social Dynamics of Peace and Conflict**, Boulder, CO, Westview, 1988, 57

ראו: 12.

Lionel Tiger, **Men in Groups**, New York, Random House, 1969, 80-92

ראו: 13.

Jill Bystydzienski, "Women in Groups and Organizations: Implications for the Use of Force", in Howes and Stevenson, **Women and the Use of Military Force**, 39-52

ראו: 14.

Timothy Taylor, "Thracians, Scythians, and Dacians, 800 BC-AD 300" in Barry Cunliffe (ed.), **The Oxford Illustrated Prehistory of Europe**, Oxford, Oxford UP, 1994, 395-397

יש היום ספר המוקדש לנושא הזה: 15.

Stanley Alpern, **Amazons of Black Sparta: The Warriors of Dahomey**, New York, New York UP, 1998

ראו: 16.

Nancy Loring Goldman (ed.), **Female Soldiers - Combatants or Non-combatants?**, Westport, Conn., Greenwood Press, 1982, esp. 5, 73, 90, 99;

פחות מעמיק ממנו ולא אחיד ברמתו הוא הספר:

Isaksson (ed.), **Women and the Military**, see esp. 52-59, 171-177, 204-208;

ספרו האנקדוטי והרעוע של דיוויד ג'ונס, **נשים לוחמות** (ראו הערה 6), מאשר בפועל את התמונה המסורתית של גבולות ההשתתפות של נשים בלחימה - גבולות שאותם הוא מנסה לערער.

ראו: 17.

Barbara Seitz, Linda Lobao, and Ellen Treadway, "No Going Back: Women's Participation in the Nicaraguan Revolution and in Post-Revolutionary Movements", in Howes and Stevenson, **Women and the Use of Military Force**, 167-183

Alpern, **Amazons of Black Sparta** 18.

ראו: 19.

Matt Ridley, **The Origins of Virtue: Human Instincts and the Evolution of Cooperation**, New York, Viking, 1996, 93

ראו: 20.

Annemiek Bolscher and Ine Megens, "The Netherlands", in Isakson, **Women and the Military**, 359-369; Ellen Elster, "Norway", *ibid*, 371-373

21. מעניין לציין שמאמרה של סגל מגיע למסקנות דומות. אף שהיא מחויבת לרעיון המגדר המובנה חברתית, ואף שהיא מותירה את הביולוגיה מחוץ למודל שלה של גורמים המשפיעים על השתתפות נשים בצבא, הרי הביולוגיה מסתננת בהכרח לדיון שלה ומסבירה את מסקנותיו:

Mady W. Segal, "Women's Military Roles Cross-Nationally: Past, Present, and Future", **Gender & Society**, 9, 1995, 757-

775

Daly and M. Wilson, **Sex Evolution and Behaviour**, Belmont, Ca., Wadsworth, 1983; Felicity Huntingford and Angela Turner, **Animal Conflict**, London, Chapman, 1987, 95-128, 339-341; J. Herbert, "The Physiology of Aggression", and Marshall Segal, "Cultural Factored Biology and Human Aggression", in J. Groebel and R. A. Hinde, **Aggression and War**, Cambridge, Cambridge UP, 1989, 58-71, 173-185; Ridley, **The Red Queen**, 247-263; James Wilson, **The Moral Sense**, New York, Free Press, 1993, 165-190

ראו: 5.

Richard Lee, "Politics, Sexual and Non-Sexual, in Egalitarian Society", in his and E. Leacock (eds.), **Politics and History in Band Societies**, New York, Cambridge UP, 1982, 44

ראו: 6.

Ridley, 252; Wrangham and Peterson, **Demonic Males**, 113, 115; Segal, 177-118; David Jones, **Women Warriors: A History**, Washington DC, Brassey's, 1997, 4

ראו: 7.

Wrangham and Dale, 115, based on Martin Daly and Margo Wilson, **Homicide**, New York, Aldin, 1988, 147-148

יוצאת הדופן היא דנמרק, שבה ההסתברות שרצח כזה בוצע בידי גבר היא 85%, אולם אם משמיטים מהנתונים האלה רצח ילדים, עולה ההסתברות ל-100%.

ראו: 8.

Huntingford and Turner, 332-333; K. Bjorkqvist and P. Niemela (eds.), **Of Mice and Women: Aspects of Female Aggression**, Orlando, FL, Academic Press, 1992; Kirsti Lagerspetz and Kaj Bjorkqvist, "Indirect Aggression in Boys and Girls" in L. R. Huesmann (ed.), **Aggressive Behavior: Current Perspectives**, New York, Plenum Press, 1994, 131-150

ראו במיוחד: 9.

Symons, **Human Sexuality**; Ridley, **The Red Queen**; Frans de Waal, **Good Natured: The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals**, Cambridge Mass., Harvard UP, 117-125

האבחנה (החדה) של דרווין ב"ברירה המינית אצל האדם" היא אולי ויקטוריאנית מעט לטעמנו:

The Descent of Man, Ch. xix in **The Origin of the Species and the Descent of Man**, New York, The Modern Library, n.d., 867-873

ראו: 10.

Nancy Gallagher, "The Gender Gap in Popular Attitude Towards the Use of Force", in Howes and Stevenson, **Women and the Use of Military Force**, 23-37

11. על כמה מקרים ידועים של השתתפות נשים בלחימה בחברות שבטיות ראו:

Davie, **The Evolution of War**, New Haven, Yale UP, 1929, 30-36; David Adams, "Why There Are So Few Women Warriors", **Behaviour Science Research**, 18, 1983, 196-212, (אף שהסברים שלו לנדירות הזאת מעט תמימים בפשטותם);

